HAC SURESİ

Hac Suresi yetmiş sekiz âyettir ve bir kısım âyetleri Mekke ile Medine arasında diğerleri ise Medine'de nazil olmuştur.
Bu Sure-i Celile, insanları, rableri olan Allah Teala'dan korkmaya davet ederek başlıyor, kıyametin ve onun dehşetine dikkat çekiyor.
Şeytanı dost edinen kimseyi o şeytanın cehenneme sürükleyeceği, tekrar dirilmekten şüphe eden insanların, akıllarım kullanarak ilk yaratılışlarını hatırlamaları öğütleniyor, hak olan Allah Teala'nm bildirdiği her şeyin gerçekleşeceği ve kabirdekilerin dirilip çıkarılacağı beyan ediliyor.
İnsanların bazılarının böbürlenerek Allah hakkında münakaşa ettikleri, Allah'ın, da bunlan dünyada rezil edeceği, âhirette ise bunlara yakıcı cehennem azabının erişeceği beyan ediliyor.
İnsanlardan bazılarının da Allah'a yanm yamalak ibadet ettikleri, kendilerine bir iyilik dokununca rahatladıkları bir belaya uğradıklarında da tersine döndükleri ve bu halleriyle hüsranda oklukları ifade Duyuruluyor.
Allah'ı bırakıp başka şeylere tapanların sapıklık içinde oldukları, Allah'ın, İman edip salih amel işleyenleri ise cennetlere koyacağı. Allah'ın, Peygamberine yardım etmeyeceğini sananların ise büyük bir gaflet içinde oldukları beyan ediliyor.
Göklerde ve yerdekilerin, güneşin, ayın ve yıldızların, ağaçlaım, hayvanların ve birçok insanların Allah'a secde ettikleri, birçoklarının da azabı hak ettikleri, azabı hak edenlerin cehennemde çok çeşitli cezalara uğrayacakları ifade buyuruluyor. Buna mukabil iman edip salih ameller işleyenlerin de altlarından ırmaklar akan cennetlere konacağı müjdeleniyor.
İnsanları Allah'ın yolundan ve herkese eşit kılınan ve herkesin girebileceği Mescid-i Haram'dan, Kabe'den alıkoyan ve orada haktan sapıp zulmetmek isteyenlere de can yakıcı bir azap erişeceği beyan ediliyor.
Sure-i Celile'de bundan sonra, Hz. İbrahim'e gelen vahiy özetle şöyle beyan ediliyor: "Biz, bir zaman İbrahim'e Kabe'nin yerini gösterip şöyle vahyettik. "Bana hiçbir şeyi ortak koşma. Evim olan Kabe'yi, tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rüku edenler ve secdeye varanlar için temizle." İnsanları Hacca davet et. Gerek yaya olarak gerekse uzak yollardan gelen her zayıf (yola elverişli) binekle sana varsınlar. Böylece onlar

menfatlarını görsünler ve belli günlerde Allah'ın kendilerine nzık olarak verdiği hayvanları kurban ederken Allah'ın adını ansınlar. Siz de onlardan yeyin, yoksula ve fakire yedirin. Sonra temizliklerini yapsınlar. Kabe'yi tavaf etsinler. Kim, Allah'ın nişaneleri olan Hac ibadetlerine saygı gösterirse, şüphesiz ki bu, kalblerin takvasındandır."
Sure-i Celile'de bundan sonra, eti yenen hayvanların, kesilirken üzerlerine Allah'ın adının anılması gerektiği, onların ancak usulüne uygun olarak kesildikten sonra etlerinin yenebileceği, kesilen kurbanların etlerinin veya kanlarının Allah'a ulaşamayacağı, Allah'a ancak takvanın ulaşabileceği beyan ediliyor.
Saldırıya uğrayan müminlere cihad etme izninin verildiği, Allah'ın, kendi yolunda cihad edenlere yardım edeceği beyan ediliyor.
Bundan sonra, kavmi tarafından yalanlanan Resulullah (s.a.v.) Allah Tea-la tarafından teselli edilmekte, daha önce Nuh, Âd, Semud, İbrahim, Lut, Musa kavimlerinin ve Medyenlilerin de Peygamberlerini yalanladıkları ve bu sebeple de ilahî azaba çarptırıldıkları açıklanıyor. Bunlar gibi nice kavimlerin helak oldukları, yeryüzünde gezip dolaşılarak bunların akıbetlerinin görülmesi tavsiye ediliyor.
Allah yolunda hicret edip te öldürülenleri Allah Teala'nın güzel bir rızık-la nzıklandıracacağı, onların cennetlere konulacağı ve Allah'ın herşeye kadir olduğu beyan ediliyor.
Sure-i Celile'de biz Müminlerin, Allah yolunda cihad etmemiz gerektiği, Allah Teala'nın bizi bu iş için seçip vazifelendirdiği, bizi "Müslüman" diye yine Allah Teaİa'nm isimlendirdiği, Allah'a ve onun emirlerine samimiyetle bağlanmamız gerektiği beyan ediliyor ve en güzel dostun Allah olduğu ifade edilerek sure-i celile sona eriyor.[1]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

1- Ey insanlar, rabbinizdcn korkun. Çünkü kıyametin sarsıntısı büyük bir şeydir. [2]

2- Onu gördüğünüz zaman, her emzikli kadın emzirdiği çocuğunu unutup vaz geçer, her hamile kadın çocuğunu düşürür. Sen insanları sarhoş görürsün. Aslında onlar sarhoş değillerdir fakat Allah'ın azabı şiddetlidir.

Allah Teala bu âyet-i kerimelerde, kıyamet gününün dehşetini kullarına bildiriyor ve onların kıyamet gününe hazır olmaları için rablerinden korkmalarını, emirlerine itaat edip yasaklarından kaçınmalarını emrediyor.
Müfessirler, bu âyetlerde zikredilen o dehşetli ânın, kıyamet kopmadan önce mi yoksa kıyamet kopup, insanların, kabirlerinden çıkıp mahşere gitmeleri esnasında mı gerçekleşeceği hakkında iki ayrı görüş beyan etmişlerdir.
Şa'bî ve Alkame gibi bazı müfessirler bu dehşetli ânın, kıyamet kopmadan Önce meydana geleceğini söylemişler ve bu hususta şu âyetleri zikretmişlerdir. "Yeryüzü şiddetle sarsılıp zelzeleye uğratıldığı," "Yer, içindeki ağırlıkları çıkarıp dışarıya attığı." "İnsan "Ne oluyor bu yere?" dediği zaman[3] "Yer ve dağlar yerlerinden kaldırılıp tek bir çarpışla darmadağın edildiği zaman." "Evet işte o gün, mutlaka gerçekleşecek kıyamet kopacaktır. [4]"Yer şiddetle sarsildiği zaman" "Dağlar didüc didik edilip uçuşan tozlar haline getirildiği zaman. [5]
Bazı müfessirler ise âyetlerde zikredilen bu dehşetli hallerin, kıyamet
koptuktan sonra meydana geleceğini söylemişler ve buna dair şu Hadis-i Şerifleri zikretmişlerdir.
Ebu Saîd el-Hudrî diyor ki
"Bir gün ResuiuIIah (s.a.v.) şöyle dedi: "Aziz ve Celil olan Allah kıyamet gününde Adem'e hitaben şöyle diyecektir: "Ey Âdem," Âdem de "Buyur rab-bim, emrine amadeyiz ve emirlerinle mutlu oluruz." der. Bunun üzerine yüksek bir sesle şöyle nida edilir: "Allah sana, ziirriyetinden, cehennem ateşine girecek olan grubu ayırmam emreder." Âdem: "Ey rabbim, cehennem ateşine girecek olan gurup kimdir?"' diye soracak. Allah: "Her bin kişiden dokuzyüz doksando-kuzudur." diyecektir. İşte o zaman hamile kadın çocuğunu düşürecek, çocuklar
ihtiyarlayacak ve sen, insanları sarhoş olarak göreceksin. Halbuki onlar sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ıa-azabı pek çetindir."
Resulullah bunları anlatınca insanlar çok endişelendi. Öyle ki yüzlerinin rengi değişti. Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: "Cehennemliklerin dokuzyüz doksan dokuzu, Ye'cüc ve Me'cüc den olacak. Biri ise sizden olacaktır. Sonra sizler insanların içinde, beyaz bir öküzün üzerindeki bir siyah tüy kadar siyah bir öküzün üzerindeki beyaz bir tüy kadar olacaksıni.z Umarım ki sizler cennetliklerin dörtte biri olursunuz."

Bunu üzerine bizler "Allahu Ekber" diye tekbir getirdik. Resulullah "Umarım ki cennetliklerin üçte biri olursunuz eledi. Bizler yine, "Allahuekber" diyerek tekbir getirdik. Resulullah," Umarım ki cenntİlklerin yarısı olursunuz" dedi. Yine bizler "Allahu Ekber" diye tekbir getirdik. [6]
İmran b.Husayn'dan ise şunlar rivayet edilmektedir:
"Resulullah bir sefere çıktığı sırada bu âyetler nazil oldu. Bunları okuduktan sonra şöyle buyurdu: "Bu durumların hangi gün meydana geleceğini biliyor musunuz?" "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dedik. Resulullah: "Bu durum, Allah'ın Âdem'e: "Cehennem ateşine girecek gurubu cehenneme gönder." dediği gün olacaktır." Buyurdu. [7]
Hz. Aişe (r.anh.) kıyamet gününün dehşetini beyan ederek şöyle diyor:
"Ben, Resulullah'in şöyle buyurduğunu işittimV'İnsanlar kıyamet gününde yalınayak, çırılçıplak ve sünnetsiz olarak haşrolunacaklardır." Dedim ki "Ey Allah'ın Resulü, kadın ve erkek bir arada olacaklarına göre birbirlerine bakmayacaklar mı?" Resulullah buyurdu ki: "Ey Aişe, o gün durum, birbirlerine bakmalarına imkân vermeyecek kadar şiddetlidir. [8]

3- İnsanlardan öylesi vardır ki hiçbir İlme dayanmadan Allah ve sıfatlan hakkında münakaşa eder, her azgın şeytanın ardına düşer.
Allah Teala bu âyet-i kerimede, öldükten sonra dirilmeyi ve Allah'ın, ölüleri diriltmeye kadir olduğunu inkar eden ve birtakım yakışıksız sıfatlan ona isnad eden ve bunları yaparken hiçbir ilme dayanmayan ve sadece Şeytanlara tâbi olan insanlan kınamaktadır, Bid1 atlara tâbi olanlar, haktan yüz çevirip sapık yollara düşenler bu tür insanlardır.
Zira bunlar, sadece kendilerini saptıranları dinlerler. Allah'ın, Peygamberine indirdiği hükümleri görmezlikten gelirler.
Süddî ve İbn-i Cüreyc, bu âyet-i kerimenin, Natlr b.Haris hakkında nazil oduğunu rivayet etmişlerdir. [9]

4- Şeytana şu yazılmıştır. Kim Şeytanı dost edinirse, o onu saptırır ve onu cehennem azabına sürükler.
Şeytan hakında şu hüküm verilmiştir: Allah'ın yarattıklarından kim ona tabi olursa Şeytan onu doğru yoldan saptırır, ve onu alev alev yanan cehennem ateşine sürükler. O halde niçin Şeytan'a tâbi olarak Allah hakkında tartışmaya girerler? [10]

5- Ey insanlar, eğer tekrar dirilmekten şüphe ediyorsanız (ilk yaratılışınızı bir hatırlayın) Yaratmadaki kudretimizi açıkça göstermek için biz sizi (aslınızı) topraktan sonra (onun neslini) nutfeden, sonra pıhtılaşmış kandan, sonra da belli belirsiz bir çiğnem et parçasından yarattık. Dilediğimizi belli bir vakte kadar rahimlerde tutar sonra da bebek olarak dünyaya getiririz. Daha sonra en güçlü çağınıza ermeniz için sizi büyütürüz. Kiminiz vefat ettirilir, kiminiz de ömrün en kötü devresine ulaştırılır ki, bilirken, hiçbir şey bilemez hale gelsin. Sen, yeryüzünü kupkuru görürsün. Fakat biz oraya su indirdiğimiz zaman harekete geçer, kabarır, her sınıftan güzel güzel bitkiler bitirir.
Allah Teala bu âyet-i kerime ile, insanlan öldükten sonra tekrar diriltip hesaba çekecek olmasını inkâr eden kâfirlere cevap veriyor ve onların, ilk yaratılışlarına bakıp ondan ibret almalarını istiyor. Yeryüzünün yılda bir defa âdeta ölü hale getirilip tekrar diriltilmesiyle de Allah'ın, ölüleri diriltecek kudrette olduğunu gösterdiğini beyan ediyor. Ve buyuruyor ki: "Ey insanlar, ölmenizden sonra sizi tekrar diriltip kabirlerinizden çıkaracağımızdan şüphe ediyorsanız, ilk yaratılışınıza bir bakın da bu şüphenizden vazgeçin. Zira biz, atanız Adem'i topraktan yarattık. Sonra insanları onun nutfesinden meydana getirdik. Sizler nutfe olarak annenizin rahmine düştükten sonra bir kan pıhtısı halini alıyorsunuz. Ondan sonra şekillendirilmiş/bir çiğnem et haline getiriliyorsunuz. Sizi bir anda yaram ayıp böyle tedrici bir şeklide var etmemiz, size kuvvet ve kudretimizi göstermek içindir.
Sizlerden dilediğimizi belli bir vakte kadar anne rahminde durdururuz. Sonra da bebek olarak dünyaya getiririz. Güçlü ve kuvvetli hale gelebilmeniz için sizi büyütürüz. İçinizden bazılarınız belli bi yaştan sonra vefat ettirilir, bazılarınız ise Ömrünün en kötü devresine kadar yaşatılır ki daha önce birtakım şeyleri bildiği halde hiçbir şey bilemez hale gelsin.
Bir de şunu düşünün ki, yeryüzünün âdeta ölü hale geldiğini görürsünüz. Biz ona yağmurları gönderdiğimiz zaman yeryüzü harekete geçer, kabarır ve her çeşidinden güzei güzel bitkiler bitirir. Bu da, sizin öldükten sonra diriltilece-ğinize gücümüzün yettiğini gösterir. Siz, hiç öğüt almaz mısınız? [11]

6-7- İşte bütün bunlar böyledir. Çünkü Allah haktır. Ölüleri diriltecektir. Her şeye kadirdir. Kıyamet kopacktır. Bunda şüphe yoktur. Allah, kabirdckilcri diriltip çıkaracaktır.

Ey insanlar, ben size, annenizin kamında nastl yaratıldığınızı, dünyaya geldikten sonra da nasıl aşamalar geçirdiğinizi ve yeryüzünde nasıl değişiklikler yaptığımızı size anlattım ki bunları yapanın, hak olan Allah olduğuna iman edesiniz. Allah'ın, ölüleri dirilteceğini, her şeye kadir olduğunu, kıyametin geleceğinde hiçbir şüphe bulunmadığını ve Allah'ın, kabirlerde bulunanları diriltip hesaba çekeceğini bilmiş olasınız. [12]

8-9- İnsanlardan öylesi vardır ki hiçbir ilme dayanmadan, hiçbir rehberi ve aydınlatıcı kitabı bulunmadan, sırf insanları Allah yolundan saptırmak için yan dönüp böbürlenerek Allah hakkında münakaşa eder. Ona, dünyada rezil ve rüsvay olmak vardır. Kıyamet gününde de ona, yakıcı cehennem azabını tattıracağız.
İnsanlardan bazıları, Allah'ın birliği hakkında tartışmaya girerler. Halbuki onların bu hususta ne bir bilgileri vardır, ne de delilleri. Onlann, Allah tarafından gönderilen ve kendilerini aydınlatan bir kitapları da yoktur. Onlar, bu sözlerini sadece tahminlere dayanarak söylerler. Bu davranışları da cahilliklerinden kaynaklanmaktadır. Bunlar, Allah hakkında tartışmaya girişirken, insanları hak yoldan saptırmak için hiçbir sözü dinlemezler, böbürlenirler. İşte bu tür insanlar için dünyada müminlerin eliyle öldürülmek, zelil düşürülmek ve aşağılanmak gibi rüsvay olmak vardır. Kıyamet gününde ise biz onlara yakıcı cehennem azabını tattıracağız. Böylece bilgisiz olarak insanları saptırmanın cezasını göreceklerdir. [13]

10- (Kıyamet günü ona) "İşte bu, dünyada yaptıklarının cezasıdır. Şüphcbsiz ki Allah, kullarına karşı asla zalim değildir." denilir.
Kıyamet gününde, hakka karşı böbürlenen, insanları saptıran ve bu yüzden dünyada rüsvay olan, âhirette de cehennem azabına uğratılan kimseye denilecektir ki: "Bu azap, senin dünyada yaptığın kötülüklerin karşılığıdır. Yoksa Allah, kullarına asla zulmetmez, günahsız kimseyi cezalandınTiaz. Kimsenin günahından dolayı başkasını sorumlu tutmaz. Bilakis birçok günahları da bağışlar. [14]

11- İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah'a yarım yamalak ibadet eder. Kendisine bir iyilik dokunduğu zaman rahatlar. Başına bir

bela gelince de tam tersine döner. O, dünyasını da âhiretini de kaybetmiştir. İşte apaçık hüsran budur, [15]

12- O, Allah'ı bırakıp, kendisine zarar da fayda da vermeyen şeylere tapar. İşte büyük sapıklık budur. [16]

13- O, zararı faydasından daha yakın olana tapar. O taptığı şey ne kötü bir dost, ne kötü bir arkadaştır.
İnsanlardan bazıları vardır ki, Allah'a şüphe içinde kulluk ederler. Kendilerine bolluk gibi bir menfaat dokunduğunda huzur içinde olurlar, ve İslâm'da devam etmeye karar verirler. Başlarına kıtlık vb. bir sıkıntı geldiğinde ise gerisin geri inkâra dönerler, dinden çıkarlar. İşte bu tür insanlar dünyada da âhirette de hüsrana uğramışlardır. Zira dünyada arzuladıkları şeyleri tam olarak elde edememişler, âhirette de yaptıkları ibadetten dolayı mükâfat alamayacaklardır. İşte apaçık zarar budur. Onlar, dinden çıktıktan sonra kendilerine bir menfaat ve zarar vermeyen şeylere taparlar. İşte apaçık sapıklık budur. İşte böylece onlar, zararı faydasından daha çok olan bir şeye tapmış olurlar. Halbuki o tapmış oldukları şey ne kötü bir dost, ne kötü bir arkadaştır.
"Bir kısım insanlar vardır ki onlar, Allah'a yarım yamalak ibadet ederler." âyetinin izahında Abdullah b.Abbas diyor ki:
"Birtakım insanlar Medine'ye geliyorlardı. Bunların kadınları erkek çocuk doğurur, atlan da döl verirse onlar İslâm için, "Bu iyi bir din." derlerdi. Şayet kadınları doğum yapmaz ve atları dol vermezse Bu, kötü bir din derlerdi. [17]
Abdurrahman b.Zeyd diyor ki: "Bütün,münafıklar bu âyet-i kerimenin zikrettiği şekildedir. Dünyası düzelirse ibadete1 devam eder. Dünyası bozulursa o da bozulur, ibadetine devam etmez. Ancak dünyası düzgün okluğu nisbette kulluk eder. Başına bir sıkıntı veya bir bela geldiğinde dinini bırakıp inkâra döner "[18]

14- Şüphesiz ki Allah, iman edip salih ameller işleyenleri, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Doğrusu Allah istediğini yapar.
Allah Teala bundan önceki âyetlerde müşrik ve münafıkların hallerini beyan ettikten sonra bu âyette de kendisine hakkıyla iman edip salih amel işleyenlerin cennetle mükâfatlandıracaklarını beyan ediyor ve böyle insanları iman etmeye teşvik ediyor. [19]

15- Kim, Allah'ın, dünyada ve âhirette Peygamberine yardım etmeyeceğini sanıyorsa, semaya bir yol bulup uzansın sonra vahyi kesmeye çalışsın da bir baksın bakalım kurduğu tuzak öfkesini giderebiliyor mu?
Bu âyet-i celile, çeşitli şekillerde izah edilmiştir. Bu izah şekillerinden biri mealde verilen ve îbn-i Zeyd'in de kabul ettiği izah şeklidir.
Abdullah b.Abbas, Mücahid, İkrime Atâ, Katade, Ebu Cevza vb. âlimler ise bu âyeti şöyle izah etmişlerdir. "Kim, Allah'ın, Peygamberi Muhammed'e, dünya ve âhirette yardım etmeyeceğini sanıyorsa evinin tavanına bir ip bağlayıp onunla kendini assın. Sonra baksın ki onun kurduğu tuzak, Öfkesini giderebiliyor mu? Yani, Muhammed'e karşı çıkanlar intihar etseler, kendilerini öldürseler dahi ona engel olamayacaklardır. Allah ona mutlaka yardım edecektir.
Bazı müfessirler de bu âyeti şöyle izah etmişlerdir: "Kim, kendisini dünya ve âhirette Allah'ın nzıklandınnadığını sanıyorsa, evinin tavanına bir ip takıp onunla intihar etsin. Zira onu Allah rızıklandırmayınca ölüme mahkumdur. Onun yapacağı tek şey ölmektir. Böyle bir yola başvumıası onun öfkesini de gideremeyecektir. O, âhirette daha ağır bir şekilde cezalandırılacaktır. [20]

16- İşte biz, Kur'am böyle apaçık âyetler halinde indirdik. Şüphesiz
ki Allah, dilediğini hidayete erdirir.
Ölenleri dirilteceğimize dair olan kudretimizi inkâr edenlere karşı delillerimizi apaçık zikrettiğimiz gibi bu Kur'anı da Muhammed'e apaçık âyetler olarak indirdik. Zira biz, dilediğimizi doğru yola iletiriz. Bu sebeple de apaçık âyetler olarak Kur'anı mdirmişizdir. [21]

17- Allah, iman edenlerin, Yahudilerin, Sabitlerin, Hıristiyanların, Mccûsîlcrin ve kendisine şirk koşanların aralarında kıyamet günü hüküm verecektir. Şüphesiz ki Allah, herşeye şahittir.
Şüphesiz ki iman edenlerle, Yahudiler, Sabitler, Hıristiyanlar, Mecûsîler ve müşrikler arasında kıyamet gününde hüküm verecek olan ancak Allah'tır. Allah, bunlar arasında adaletiyle hükmedecek, müminleri cennete diğerlerini cehenneme sevkedecekîir. Allah, bu sayılanlardan herbirinin yaptıkları

amelleri görmektedir. Hiçbirşey ona gizli değildir. Bu itibarla hükmünde yanılması asla söz konusu değildir.
Âyet-i kerimede adı geçen "Sâbiîlerin." kimler oldukları hakkında Bakara suresinin altmış ikinci âyetinde izahat verilmiştir. [22]

18- Göklerde ve yerdckilcrin, güneşin, ayın ve yıldızların, dağların , ağaçların, hayvanların ve birçok insanların Allah'a secde ettiğini ve birçoklarının da azabı hak ettiğini görmez misin? Kimi ki Allah zillete düşürür, artık ona ikram edecek yoktur. Şüphesiz ki, Allah, dilediğini yapar.
Allah Teala bu âyet-i Kerime'de, bütün varlıkların kendisine secde ettiklerini ve boyun eğdiklerini beyan etmektedir.
Güneş, ay, yıldızlar, dajlar ve ağaçlar gibi cansız varlıkların veya hayvanlar gibi canlı fakat idraki olmayan varlıkların, Allah'a nasıl ibadet ettikleri hakkında Taberi şöyle demektedir: "Yeryüzünde bulunan dağlar, ağaçlar ve hayvanlar Allah'a gölgeleriyle secde ederler. Zira güneş bunların üzerine doğduğunda gölgeleri uzayıp kısalarak ve dönerek Allah'a secde ederler. Göklerde bulunan güneşin, ayın ve yıldızların secdeleri ise doğup batmalanyladır. Zira bunlar doğarken ve batarken Allah'ın emrine uyarak hareket ederler."
Bu hususta diğer âyetlerde de şöyle buyürulmaktadır: "Onlar, Allah'ın yarattığı eşyanın gölgelerinin Allah'a boyun eğip secde ederek sağa sola vurmasını görmezler mi? [23]"Yedi gök, yer ve aralarında bulunan varlıklar, Allah'ı teşbih ve tenzih ederler. Aslında hiçbir şey yoktur ki hamd ile Allah'ı teşbih etmesin. Ne var ki siz onların teşbih etmesini anlamazsınız. Şüphesiz ki Allah, yaratıklarına çok yumuşak davranan ve çok affedendir. [24]
Bu âyet-i kerime secde âyetidir. Ukbe b.Âmir diyor ki:
"Dedim ki "Ey Alah'm Resulü, kendisinde iki secde âyeti bulunduğundan dolayı Hac suresi Kur'an-ı Kerim'in diğer surelerinden üstün mü kılınmıştır?" Resulullah; "Evet. Kim o âyetleri okuduğunda secde etmeyecekse onlan okumasın." buyurdu. [25]

19- İşte bunlar, rablcri hakkında münakaşa eden (mümin ve kâfir) iki hasımdır. İnkâr edenlere ateşten elbiseler biçilir, başlarının üstünden kaynar sular dökülür.
Âyet-i kerimede zikredilen "İki hasim"dan kimlerin kastedildiği hakkında farklı görüşler zikredilmektedir.

Ebu Zer el-öifârî, yemin ederek bu âyet-i kerimenin, Bedir savaşında bi~ birleriyle teke tek vuruşan Hz. Hamza ve iki arkadaşı Hz . Ali ve Ubeyde b.ei-Cerrah ile kâfirlerden Utbe b.Rebia ve iki arkadaşı, Şeybe b.Rebia ve Velid b.Utbe haklarında nazil olduğunu söylemiştir[26]
Katade ve Avfî ise burada zikredilen "İki hasım"dan maksadın müslü-manlarla ehl-i kitap olduklarını söylemiştir. Zira kendilerine kitap verilenler: "Bizim Peygamberlerimiz ve kitaplarımız sizden önce gönderilmişlerdir. O halde biz Allah'a sizden daha yakınız." demişler. Müslümanlar ise "Bizim kitabı-mız bundan önceki bütün kitapların hükümlerini kaldırmıştır. Peygamberimiz ise bütün Peygamberlerin snuncusudur. Biz, Allah'a sizden daha yakınız." demişlerdir. Bunun üzerine Allah Teala bu âyeti indirerek Müslümanların hasmı olan ehl-i kitabı susturmuştur.
Mücahid ve Atâ ise burada zikredilen "İki hasım"dan maksadın, Müminler ve kâfirler olduklarını söylemişlerdir. Zira müminler, öldükten sonra tekrar dirilmenin meydana gleceğini söylerken kâfirler bunu inkâr ederek onlara karşı çıkmışlardır. Allah Teala da onların şiddetli bir şekilde cezalandırılacaklarını beyan etmiştir.
Taberi ve İbn-i Kesir bu görüşü tercih etmişlerdir. İkrime ise bu "iki hasım, "dan maksadın, cennet ve cehennem olduğunu söylemiştir. Zira cennet, "Ey rabbim, sen beni rahmet için yarattın." demiş ve cehennem ise "Ey rabbim, sen beni azap için varettin." demiştir. [27]

20- Onunla karınlarındakiler ve derileri eritilir. [28]

21- Ayrıca onlar için demirden topuzlar vardır. [29]

22- Onlar, içine düştükleri sıkıntıdan dolayı ne zaman cehennemden çıkmak isteseler, her defasında oldukları yere döndürülürler. Onlara "Yakıcı azabı tadın." denilir.
Allah Teala bu âyet-i kerimelerde, birbirleriyle cedelleşen hasımlardan, kâfirlerin, kıyamet gününde cehennemde nasıl dehşetli bir azaba uğratılacaklarını ve o azaplardan hiç kurtulamayacaklarını beyan etmektedir. Öyle ki elbiseleri ateşten olacak, başlarına dökülen kaynar sular yüzünden, karınlarında bulunan bağırsak ve diğer iç organları ve derileri eriyecektir. Onların, cehennemden çıkmalarına engel olacak

olan ve ellerinde demir topuzlar bulunan cehennem Zebanileri bulunacaktır.
Resulullah (s.a.v.) bu topuzların ne kadar ağır olduklarını beyan ederek şöyle buyunnaktadır;
"Şayet o demir topuzlardan birisi yeryüzüne konacak olsa da, insan ve Cinler bir araya gelerek onu kaldırmaya çalışsalar yine de kaldıramazlar. [30]
Kâfirler cehennem ateşinin dehşetinden dolayı oradan kaçıp kurtulmak istedikleri zaman, cehennem Zebanileri tarafından tekrar oraya döndürülecekler ve onlara: Dünyada yaptıklarınızın karşılığı olarak tadın inkâr ettiğiniz azabı." denilecektir. [31]

23- Şüphesiz ki Allah, iman edip salih ameller işleyenleri ise, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. Onlar orada altın bilezikler ve inciler takınırlar. Oradaki elbiseleri de ipektendir.
Allah Teala bundan önceki âyetlerde, kâfirlerin cehennemde nasıl azap göreceklerini beyan ettikten sonra bu âyet-i kerimede de iman edip salih amel işleyen kullarını cennette nasıl mükâfaatlandıracağim beyan etmiştir.
Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde iman edenlerle inkarcılar peşpeşe zikredilmekte ve okuyucunun her iki sahneyi birden görmesi temin edilmektedir. Böylece insanların ibret alıp doğru yola gelmeleri temin edilmektedir. [32]

24- onlar, sözlerin güzelini söylemeye irşad edilmişler ve hamd'c layık olan Allah'ın yoluna ulaştırmışlardır.
Ayet-i kerimede zikredilen "Sözlerin en güzeli" ifadesi, çeşitli sekilerde izah edilmiştir. Bazı müfessirlere göre bundan maksat "Lâilahe İllallah" sözüdür. Bazılarına göre "Kur'an"dır. Bazılarına göre de bundan maksat "Lâilahe İl-lallahu Vallahu ekber Vel hamdü Lillah" "Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Allah büyüktür. Hamd Allah'a mahsustur." sözüdür.
Ibn-i Kesir, başka âyetlere dayanarak, buradaki "Sözlerin en güzeli." ifadesinden maksadın, cennet ehlinin birbirlerini selamlamaları olduğunu söylemiştir. [33]

25- Şüphesiz, inkar edenlere, insanları, Allah'ın yolundan ve mııkîm-nı i safir, bütün insanlara eşit kıldığımız Mcscid-i HaranVdan alıkoyanlara ve orada haktan sapıp zulmetmek isteyenlere can yakıcı bir azap tattıracağız.

Allah Teala bu âyet-i kerimede, sıfatlarını belirttiği bir kısım kâfirlere can yakıcı bir azabı tattıracağını beyan etmektedir. Bu kâfirler, Allah'ı inkâr edenler, insanlan Allah'ın yolundan alıkoyanlar, Beytullah'i ziyarete gelen insanları oradan alıkoyanlar ve Beytullah'ta haktan ayrılarak insanlara zulmetmeye kalkışanlardır.
Âyet-i kerimede, Beytullah'ın, orada yaşayanlar için de dışarıdan gelenler için de eşit kılındığı beyan edilmektedir. Beytullah'ta insanların hangi hususlarda eşit oldukları, farklı şekillerde izah edilmiştir.
Katade ve Said b.Cübeyı'e göre bu eşitlik, Mekke'de kalma eşitliğidir. Abdullah b.Abbas da bu görüştedir. Bir kısım âlimler bu görüşe dayanarak Mekke'de bulunan evlerin satılamayacağını, kiraya verilemeyeceğini ve herkesin kulllanımına açık bulundurulması gerektiğini söylemişlerdir.
Müfessirlerin çoğunluğuna göre ise, insanların Mekke'de eşit olmalarından maksat, ibadette eşitliktir. Mekke'de bulunan kimsenin, orayı ziyarete gelip ibadet etmek isteyen kimseyi engellemeye hakkı yoktur.
İmam Şafiî bu görüşe dayanarak Mekke'de bulunan evlerin satılamayacağı ve kiralanamayacağı görüşünü reddetmektedir.
Taberi'ye göre ise bu eşitlik, Mekke'nin kudsiyetini korumakta , orada yapılan ibadetleri eda etmekte ve oranın dilediği yerinde kalmakta eşitliktir.
Ayette zikredilen "Mekke'de zulmetmekken maksadın ne olduğuna gelince Abdullah b.Abbas, Mücahid ve Katade'den nakledilen bir görüşe göre, burada zikredilen "ZulünV'den maksat, Allah'a ortak koşmak ve ondan başkasına kulluk etmektir.
İbn-i Cüreyc'in, Abdullah b.Abbas'taıî naklettiği diğer bir görüşe göre, "Mekke'de zulmetmekken maksat, orada haram olan şeyleri kasıtlı bir şekilde yapmaktır.
Bazılarına göre ise "Orada zulmetmek"ten maksat, yiyecekleri stok etmektir. Taberi ise "Orada zulmetmekken maksadın, "Allah'a yapılan her isyanı" kapsadığını söylemektedir. Zira âyette belli bir zulüm kastedildiğine dair herhangi bir işaret yoktur. [34]

26- Bir zaman biz İbrahim'e Kabe'nin yerini gösterip şöyle vahyet-tik: "Bana hiçbir şeyi ortak koşma. Evim olan Kabe'yi tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rüku edenler ve secdeye varanlar için temizle.

Allah Teala bu âyet-i kerimede, Tevhid inancının ilk yerleştiği yer olan Kabe ve onun çevresinde yaşayan insanların, bu inançtan vazgeçerek Allah'a ortak koşmalarının ve putlara tapmalarının ahmakça bir davranış olduğunu ortaya koymaktadır. Zira Allah Teala, daha Hz.İbrahim Kabe'yi yaparken kendisine ortak koşmamasını ve orayı put ve Tağutlardan arındırmasını emretmiştir. [35]

27- İnsanları Hacca davet et ki, gerek yaya olarak ve gerekse uzak yollardan gelen her zayıf (yola elverişli) binekle sana varsınlar.
Ey İbrahim, sen insanlara Beytullah olan Kabe'yi Hac etmelerini emret. Onlar sana uzak yakın her taraftan yaya olarak veya katettiği yol sebebiyle zayıflamış develer üzerinde gelsinler.
Rivayet edildiğine göre, Hz. İbrahim'e bu emir gelince "Ey rabbim, ben bu emri onlara nasıl tebliğ edeyim? Benim sesim onlara ulaşmaz." dedi. Bunun üzerine Allah Teala buyurdu ki: "Sen çağır senin davetini onlara duyurmak bize aittir."
Hz. İbrahim, "Makam-ı İbrahim." diye adlandırılan taşın veya Hacerül Esved'in yahut Safa tepesinin veya Ebi Kubeys dağının üzerine çıktı ve "Ey insanlar, rabbiniz size bir ev yaptı siz orayı Haccedin." diye çağırdı. Onun bu sesini dağlar taşlar, hatta rahimlerde bulunan ceninler ve babalarının sulblerinde bu-lunan insanlar bile duydu ve ona "Lebbeyk Allahümme Lebbeyk." diye cevap verdiler. [36]

28- Böylece onlar (dünyevî ve uhrevî) menfaatlerini görsünler ve betli günlerde, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları kurban ederken, Allah'ın adını ansınlar. Siz de onlardan yeyin, yoksula ve fakire yedirin* Abdullah b.Abbas ve Said b.Cübeyr'e göre, Beytullah'ı ziyarete gelen insanların görecekleri menfaatler, dünyevî ticaretlerdir. Mücahide göre ise bu menfaatler, dünyada ticaret âhirette ise elde edilecek mükâfatlardır.
Ebu Cafer ve Muhamed b.Ali'ye göre ise bu menfaat, Allah'ın, Hacceden-leri affetmesidir.
Taberi bu menfaatlerden maksadın, Allah'ı razı edecek bütün ameller ve dünyevî tiacaretler olduğunu söyleyen görüşü tercih etmiştir. Zira âyetin mânâsının bunu ifade ettiğini söylemektedir.

Kesilecek hayvanların üzerine belli günlerde Allah'ın adının anılması istenmektedir. Bazı müfessirlere göre bu günler "Teşrik tekbirlerinin getirildiği günlerdir." Bazılarına göre ise bu günler "Zilhicce ayının ilk on günüdür."
Âyet-i kerimenin sonunda: "O etlerden yoksula ve fakire yedirin." Duyurulmaktadır. Burada geçen "yoksul"un, müzmin hasta veya dilenen fakit yahut sıkıtıya düşmüş çaresiz kişi olduğu izah edilmektedir. [37]

29- Sonra temizliklerini yapsınlar, adaklarını yerine getirsinler ye Bcytül Atik'i (Kabe'yi) tavaf etsinler.
Müfessirlerin çoğunluğuna göre burada ifade edilen temizlikten maksat, vücuttaki tıraş edilecek yerlerin tıraş edilmesi, tırnakların kesilmesi, bıyıkların kısaltılması ve sakalın toplanması gibi maddi temizliklerdir. Bazılarına göre ise buradaki temizlikten maksat, Hac menasikini yerine getirerek manevi yönden temizlemektir. Bazlarına göre de buradaki temizlenmekten maksat, hem Hac menasikini yerine getirerek mânevi yönden temizlenmek, hem de ihramdan çıktıktan sonra vücudun maddi kirlerden temizlenmesidir.
Âyet -i kerimde,"Adaklarını yerine getirsinelr," buyurulmaktadır. Bundan maksat, Hacıların, hacca giderek kendilerine gerekli kıldıkları Hac menasikini ifa etmeleridir. Yahut Hac da yapmayı adadıkları herhangi bir adağı yerine getirmeleridir. Yahut özellikle adamış oldukları Kurbanı kemeleridir.
Yine âyeti kerimede "Beytül Atik" ifadesi geçmektedir. Beytül Atik'ten maksat da Kabe'dir. "Atik"in mânâsı: "Âzâd edilmiş" "Hür" ve "Eski" anlamındadır. Bazı müfessirler bu mânâlara bakarak demişlerdir ki: "Kabe'ye Beytül Atik denmesinin sebebi, "Allah'ın orayı bütün zorbalardan beri kılmasıdır." bazıları ise "Bunun sebebi Kabe'ye hiç kimsenin mülk olarak sahib olmamasıdır." demişlerdir. Diğer bazıları da demişlerdir ki: "Oraya Beytül Atik" denmesinin sebebi, Kabe'nin en eski Beytuüah olmasıdır."
Beytül Atik'i tavaf etmek ise, Arafat'taki Vakfeden sonra yapılan ziyaret tavafıdır." [38]

30- Bu, budur. Kim, Allah'ın yasaklarına saygı gösterirse bu, rabbi-nin nezdindc kendisi için daha hayırlıdır. Size Kur'an'da haram oldukları beyan edilenlerin dışındaki hayvanlar sizlere

helal kılınmıştır. Artık murdar putlardan kaçının, yalan sözden sakının,

Ayet-i kerimede, Allah'ın yasak kıldığı şeylerden kaçınılması emredil-mektedir. Bunlardan maksat, Mekke'de işjenimesi haram olan şeyler, Hac ve Umre için ihrama girildiğinde istenilmesi haram olan şeyler ve Allah'ın haram kılmış olduğu diğer bütün fiillerdir.

Yine âyette, Kuran-ı KerinVde haram oldukları beyan edilen hayvanlar dışında diğer bütün hayvanların İslâmî esaslara göre kesilmeleri şartıyla etlerinin yenmesinin helal olduğu zikredilmekte ve Arapların "Bahire" "Sâibe" "Vasile" ve "Hâm" diye adlandırdıkları hayvanların etlerinin yenilebileceği ifade edilmektedir. Böylece hiçbir kimsenin kendiliğinden haram ve helal hükmü koyamayacağı beyan edilmektedir.

Âyet-i kerimede, putlara tapmanın bir murdarlık olduğu zikredilmekte ve bundan kaçınılması emredilmektedir. Âyetin son bölümünde ise yalan söz ve yalan yere şahitlik, putlara tapma murdarlığına denk olarak gösterilmekte ve bu çirkin işten de kaçınması emredilmektedir.

Peygamber efendimiz bir Hadis-i Şerifinde en büyük günahları sıralayarak üç defa şöyle buyurmuştur:

"Ben size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi?" (diye sormuş) "Evet"(Haber ver) ey Allah'ın Resulü." demişler. Resulullah da şöyle buyurmuştur: "Allah'a ortak koşmak. Ana babaya kötü davranmaktır." Resulullah (s.a.v.) yaslandığı yerden doğrularak sözlerine şöyle devam etmiştir: "İyi bilin ki birde yalan söylemektir." Ebu Bekre diyor ki: "Resulullah (s.a.v.) bu son sözü durmadan tekrar ediyordu. Öyle ki bizler "Keşke sussa." diyorduk. [39]

31- Allah'a samimiyetle yönelin. Ona ortak koşanlardan olmayın. Kim Allah'a ortak koşarsa sanki o, gökten düşüp kuşlar tarafından kapılmış veya rüzgârla uzaklara sürüklenmiş gibidir.

Ey insanlar, murdar putlara tapınmaktan ve yalan yere şahitlik etmekten kaçınırken samimiyetle Allah'a yönelin ve hiçbirşeyi ona ortak koşmayın. Zira Allah'a ortak koşan insan, gökten düşüp parça parça olan ve kuşlara yem haline gelen birine benzer. Yahut ta fırtınalara kapılmış, rüzgârm uçurumlara attığı bir insana benzer.

Evet, Allah'a ortak koşan kimse hak yoldan gökle yer arası kadar uzaklaşmış ve kendisini cehenem azabına sürükleyerek

âdeta yırtıcı kuşların yemi haline gelmiştir. Yahut ta inançsızlığın fırtınalarına kapılarak sapıklık uçurumuna düşmüştür. Böylece cehennemin derin kuyularına atılmayı hak etmiştir. [40]

32- Bu budur. Kim, Allah'ın nişanelerine (Hac ibadetlerine) saygı gösterirse, şüphesiz ki bu, kalblcrin takvasındandır.
Müfessirler, âyet-i kerimede zikredilen "Allanın nişaneleri"nin ne anlama geldiğini izah ederken, şöyle demişlerdir. "Allah'ın nişaneleri, kulun, Allah'a boyun eğdiğini gösteren Hac ibadetleridir. Bunlara saygı göstermek ise bu ibadetleri hakkıyla yerine getirmektir. Mesela, kurban kesilecek hayvanların en güzelini ve en semizini seçmek, Haccın diğer ibadetlerini, Allah Teala'nın tam emrettiği şekilde yerine getirmek bu nişanelere saygı göstermektir. Bunlara saygı göstemıek ise kişinin takvasını gösterir. [41]

33- Bu nişanelerde sizin için belli bir zamana kadar menfaatler vardır. Sonra bunlar, Bcytül Atik olan Kabe'de son bulurlar.Müfessirler bu âyet-i kerimeyi çeşitli şekillerde izah etmişlerdir. "Hacda kurban edecek olduğunuz hayvanlarda, onların kurban olduklarını tayin etmeniz ânına kadar sizin için menfaatler vardır. Siz o âna kadar onlarm sütlerini içer,sırtlarına biner, yün ve tüylerinden istifade eder ve onların doğan döllerinden faydalanabilirsiniz. FakaUizler, bunların kurban olduklarını tayin ettikten sonra artık onların sütlerinden, yün ve tüylerinden istifade edemez, onları binek olarak ta kullanamazsınız. Onların kesilme yerleri Kabe'dir.
Bazı müfessirler de bu hayvanlardan kurban olarak kesilmelerine kadar istifade edilebileceğini söylemişler ve âyeti ona göre izah etmişlerdir.
Diğer bazıları da âyeti kerimeyi şöyle izah etmişlerdir: Saygı göstermiş olduğunuz Hac ibadetlerinde, bu ibadetleri bitirip oradan uzaklaşıncaya kadar sizin için menfaatler vardır. Orada ticaret yapar, kazanç sağlarsınız. Sizin Hac ibadetlerinizin sona ermesi ise, Beytül Atik olan Kabe'yi tavaf etmekle sona erer.
Diğer bir kısım müfesttirler. Hac ibadetlerini yaparken elde edilen menfaatlerin, Allah'ın rızasını kazanacak ameller olduğunu ve bu amellerin, Hac me-nasikisinin bitimine kadar devam ettiğini söylemişler, Kabe'yi tavaf ettikten sonra Hacmin, vazifelerini tamamlamış olacağını söylemişlerdir.

Taberi, bu âyet-i kerimenin, bu görüşlerin hepsini kapsadığını söylemiş herhangi bir görüşü diğerine tercih etme yoluna gitmemiştir. [42]

34- Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları keserken Allah'ın adını ansınlar diye biz her ümmet için kurban kesme hükmü koyduk. Sizin ilahınız bir tek ilahtır. O halde sadece ona boyun eğin. Ey Mu-hammed, mütevazi ve ihlaslı olanları müjdele.

Allah Teala bu âyet-i kerimede, bütün ilahi dinlerde, Allah'ın ismi, üzerine anılarak kurban kesmenin mevcut olduğunu, beyan ediyor. Dinlerdeki detayla ilgili hükümler farklı olsalar da. hak dinlerin ana prensiplerinin aynı olduğunu beyan ediyor ve buyuruyor ki: "Sizin ilahınız tek bir ilahtır. Yalnız ona boyun eğin."

Ayrıca âyeti kerimede Allah'a boyun eğenler içinde mütevazi ve ihlaslı olanların ilahî müjdeyi hak ettikleri bildiriliyor.

Evet, kurban kesmek her ümmet için var olmuş olan bir hükümdür. Bir gün sahabiler:

"Ey, Allah'ın Resulü, bu kurbanlar nedir?" diye sormuşlar Resulullah da onlara: "Bu, atamız İbrahim'in sünnetidir." buyurmuş Sahabiler: "Ey Allah'ın-Resulü, bu kurbandan bize ne var?" demişler Resulullah da: "Her tüyü karşılığında bir sevap vardır." buyurmuştur. Sahabîler "Ey Allanın Resulü, yünlerde de mi?" diye sormuşlar. Resululhh: "Yünlerin her bir tüyü karşılığında ilahî bir sevap vardır." cevabını vermiştir. [43]

35- Onlar, Allanın adı anıldığı /aman kalpleri titreyen, uğradıkları musibetlere sabreden, namazlarını kılan, kendilerine verdiğimiz nzıklar-dan hak yolunda infak edenlerdir.

Allah Teala bu âyet-i kerimede, bundan önceki âyette beyan ettiği mü-tevazi ve ihlaslı kulların kimler olabileceğini beyan ediyor ve bunların sıfatlarını şöyle açıklıyor: "Onlar Allah'tan korkarlar, Allah'tan gelen felaketlere karşı sabrederler, bedenî ibadet olan namazı hakkıyla kılarlar ve malî ibadet olan zekat ve sadakalarını verirler. [44]

36- Biz, kurban edilen büyük baş hayvanları sizin için Allah'ın nişaneleri kıldık. Onlarda sizin için hayır vadır. Kurbanlık hayvanlar sıra sıra dizilip boğazlanacakları zaman üzerlerine Allah'ın adım anın. Yan üstü düşüp canları çıkınca da onlardan

yeyin. Hem kanaatkar olan hem de halini arzeden yoksullara yedirin. İşte böylece biz o kurbanlık hayvanları sizin emrinize verdik. Ta ki şükredesiniz.
Ey insanlar, biz, kurban etmenizi emrettiğiniz hayvanları Hacda yerine getirilmesini istediğiniz emirler için bir alâmet kıldık. Sizin için onlardım dünyada faydalanmak, âhirette de sevap vardır. Siz onlan keserken Allah'ın adını anın. Kesildikten sonra etlerinden hem siz yeyin hem de kanaatkar olan ve dilenen fakirlere verin. Allah, bu gibi hayvanları emrinize verdi ki bunlann karşılığında kendisine şükredesiniz.
Ayet-i kerimede, kesilen kurban etlerinin bizzat kurban kesenler tarafından yenmesi emredilmektedir. Bu emirden maksat, kurban kesenlerin, kestikleri kurban etinden yeyip yememekte serbest olmalarıdır.
Ayrıca âyeti kerimede, kurban etlerinin kanaatkar fakirlere ve hallerini arzeden fakirlere yedirilmesi emredilmektedir.
Müfessirler, âyette geçen "Kanaatkar fakir"den ve "Halini arzeden fa-kir"den kimlerin kastedildiği hakkında çeşitli izahlarda bulunmuşlardır.
Bazılarına göre "Kanaatkar" kendisinde bulunanla veya kendisine verilenle yetinen ve dilenmeyen kimse demektir. "Halini arzeden" ise? dilenmediği halde kendisine et verilmesi için hareketleriyle imada bulunan kimsedir.
Bazılarına göre ise "Kanaatkar" olan kimse, dilenendir. Halini arzeden ise, hareketleriyle ihtiyaçlı olduğunu belli eden fakat dilenmeyendir.
Diğer bazılarına göre de "Kanaatkar" zengin olsun fakir olsun komşu olanlardır. "Halini arzedenler" ise, komşu olmayan fakirlerdir.
Bazılarına göre ise "Kanaatkar" gezip dolaşan, "Halini arzeden" ise dost ve ziyaretçidir.
Taberi diyor ki "Buradaki kanatkâr'dan maksat "Dilenendir." "Halini arzeden" ise, davranışlarıyla isteğini belirtendir. [45]

37- Kurbanların etleri de kanları da hiçbir zaman Allah'ın rızasına ulaşamaz. Ona ulaşan ancak sizin takvanızdır. İşte böylece kurbanlık hayvanları Allah emrinize verdi ki, sizi hidayete erdirdiği için onu yüccltcsiniz. Ey Muhammed, iyiliklerde bulunanları müjdele.
Allah Teala bu âyet-i kerimede, kurbanların kesilmesindeki sır ve hikmeti beyan ediyor, aslında et ve kanların Allah'a ulaşamayacağını, ona ulaşan, şeyin, onun emirlerini tutup

yasakladığı şeylerden kaçmakla elde edilen takva olduğunu beyan ediyor.
Cahiliye döneminde müşrikler putlara kurban kestikleri zaman, kurbanların kanlarını putlara sürüyor ve etlerinin bir kısmını da önlerine koyuyorlardı. Böylece sevaba nail olacaklarını sanıyorlardı. Allah Teala bu âyeti indirerek bu tür âdetleri yasakladı ve asıl meselenin et ve kan olmadığını, asıl meselenin takva meselesi olduğunu bildirdi." [46]

38- Şüphesiz ki Allah, iman edenleri müdafaa eder, korur. Çünkü Allah, hiçbir haini ve nankörü sevmez. Bundan önceki âyet-i kerimelerde Hac ve hac sırasında yapılan çeşitli ibadet ve taatler izah edilmiştir. Bu âyet-i kerimede ise, Allah'ın, müminleri, Hac yapmaktan alıkoymaya çalışan kâfir ve müşriklere karşı müdafaa edeceği beyan ediliyor ve Allah'ın, hainleri ve vermiş olduğu nimetlere karşı nankörlük edenleri sevmediği bildiriliyor, Böyîece müminlerin maneviyatları güçlendirilmiş oluyor.
Bazı rnüfessirlere göre bu âyet-i kerime, Kureyş müşriklerine karşı henüz hicret etmemiş olan müminlerin, Allah Teala tarafından himaye edildiğini beyan etmektedir. [47]

39- Kendileriyle savaşılan müminlere, zulmedildikten için cihad etme izni verildi. Şüphesiz ki Allah, onlara yardım etmeye elbette kadirdir.
Abdullah b.Abbas diyor ki:
"Resulullah Mekke'den çıkarılınca Ebubekir "Peygamberlerini çıkardılar. Bunlar mutlaka helak olacaklardır." dedi. Allah Teala "Kendileriyle savaşılan müminlere, zulmedil dikleri için cihad etme izin verildi. Şüphesiz ki Allah, onlara yardım etmeye elbette kadirdir." âyetini indirdi. Bunun üzerine Ebubekir "Yakında savaş olacağını çok iyi bilmiştim." dedi. [48]
Müfessirler, cihad hakkında inen ilk âyetin bu âyet olduğunu söylemişlerdir. Âyetin son bölümünde "Şüphesiz ki Allah, müminlere yardım etmeye elbette kadirdir." Duyurulmaktadır. Bu ifadeden anlaşılıyor ki, Allah Teala, müminler cihad etmeden de kâfirleri kahredebilir. Fakat müminlerin imanlarındaki samimiyeti ortaya çıkarmak ve Allah yolunda çaba harcamalarını sağlamak için onlann cihad etmelerini emretmiştir.
Bu hususta başka bir âyet-i kerimede de şöyle Duyurulmaktadır. "İçinizden mücahidleri ve sabredenleri

belirtelim diye sizleri mutlaka imtihan ederiz. Haberlerinizi de denetleriz. [49]

40- Onlar sadece "Rabbimiz Allah'tır." dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allah, insanların bir kısmını diğerleriyle ön-icmeseydi, manastırlar, kiliseler, havralar ve Allah'ın adının çokça anıldığı mescitler tahrip edilip yıkılırdı. Allah, dinine yardım edenlere mutlaka yardım eder. Şüphesiz ki Allah, mutlak kuvvet sahibidir, herşeye galiptir.
Âyet-i kerimede, sadece "Rabbimiz Allah'tır, dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılanlar." zikredilmektedir. Bunlardan maksat, Mekke müşriklerinin, Mekke'den çıkardıkları müminlerdir.
Yine âyet-i kerimede "Eğer Allah, insanların bir kışımın diğerleriyle ön-lemeseydi." ifadesi zikredilmektedir. Bu ifade çeşitli şekillerde izah edilmiştir. İbn-i Cüreyc'e göre bunun mânâsı: "Eğer Allah, müminler vasıtasıyla müşriklerin şerrini defetmiş olmasaydı, içinde Allah'a kulluk edilen bütün mabedler yıkılmış olurdu." demektir.
İbn-i Zeyd'e göre ise bunun mânâsı, "Eğer Allah, cihad edenler vasıtasıyla hak dinin düşmanlarını defetmiş olmasaydı, içinde Allah'a kulluk edilen bütün mabedler yıkılmış olurdu." demektir.
Mücahide göre de bunun mânâsı: "Eğer Allah, şahitlik etme durumunda olan insanlar vasıtasıyla haklara tecavüz edenlerin şerrini defetmiş olmasaydı, içinde Allah'a kulluk edilen mabedler yıkılırdı." demektir.
Taberi, âyet-i kerimenin ifadesinin genel olduğunu ve bu görüşlerin hepsini kapsadığını söylemektedir.
Ayet-i kerimenin sonunda: "Allah, dinine yardım edenlere mutlaka yardım eder" buyurulmakadır. Allah'ın, kuluna yardım etmesi, ona maddi ve manevî çeşitli destek ve imkânlar vemıesidir. Kulun, Allah'ın dinine yardım etmesi ise, Allah'ın dinini yüceltmek için cihad etmesidir. Görülüyor ki kulun, Allah'ın yardımına mazhar olabilmesi için, onun dininin yücelmesi uğrunda çalışması gerekmektedir. Bu husus, başka bir âyet-i kerimede şöyle ifade edilmektedir: "Ey iman edenler, eğer siz, Allah'ın dinine yardım ederseniz Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit [50]

41-Onlar o kimselerdir ki, eğer kendilerine, yeryüzüne yerleştirip bîr mevki versek, namazlarını dosdoğru kılarlar,

zekâtlarını verirler, iyiliği emrederler, kötülüğü yasaklarlar. Bütün işlerin neticesi Allah'a döner.
Zulme uğradıkları için kendilerine savaşma izni verdiğimiz bu müminleri, yeryüzünde bir ülkeye yerleştirdiğimiz takdirde, onlar namazlarını dosdoğru kılarlar, mallanılın zekâtını verirler, insanları, Allah'ı birlemeye ve onun emirlerine itaat etmeye çağırarak iyiliği emrederler. Allah'a ortak koşmayı ve ona karşı günah işlemeyi yasaklayarak kötülüğe mâni olurlar. Bütün işler sonunda Allah'a vanr. Onların sevap ye cezalanın verecek olan sadece O'dur. [51]

42-44- Ey Muhammcd, eğer kavmin seni yalanlıyorsa sakın üzülme. Çünkü onlardan önce Nuh kavmi, Âd, Scmud, İbrahim'in kavmi, Lut kavmi ve ashab-ı Mcdycn de Peygamberlerini yalanlamışlardı. Ayrıca Musa da yalanlanmıştı. Ben, kâfirlere mühlet verdim. Sonra da onları azabımla ya-kalayıvcrdim. Onların yaptıklarını reddedip cezalandırmam nasılmış bir bak.
Allah Teala bu âyet-i kerime ile, müşriklerden çeşitli eziyetler gören Hz. Muhammed, (s.a.v)i teselli ediyor. Peygamberleri yalanlamanın, sadece onun zamanında yaşayan kâfirlere mahsus olmadığını, daha önceki Peygamberlerin de, kavimleri tarafından yalanlandıklarını, hatta çok büyük mucizeler getiren Hz. Musa'nın dahi yalanlandığını beyan ediyor.
Ve âyetin sonunda kâfirlere mühlet verilse de bir gün onların mutlaka yakalanacağı bildiriliyor. [52]

45- Biz, nice zalim ülkeleri helak ettik. Onlar, duvarları, damları üstüne yıkılıp ıpıssız kaldılar. Biz, nice kuyuları muattal, nice muhteşem sarayları bomboş bıraktık.
Allah tealâ bu âyet-i kerimede, nice yerlerin sakinlerini cezalandırdığını ve bunların yerlerini âleme ibret kıldığını, çok beğendikleri köşk ve saraylarının yıkılıp virane olduğunu beyan ediyor ve böylece, Hz. Muhammed (s.a.v.)i yalanlayanların, bunlardan ibret almaları bildiriliyor.
Evet, nice yerlerde, yıkılmış binalann kalıntıları, terkedilmiş kuyular, ıpıssız kalmış köşk ve saraylar birer ibret levhası olarak ortada dunnaktadırlar. İşte bunlara iyi dikkat edip ibret almak lazımdır. [53]

46- Onlar, hiç yeryüzünde dolaşmazlar mı? Bari bu yolla düşünecek kalblcrc ve işitecek kulaklara sahip olsalar. Gerçek şudur ki, gözler kör olmaz, ama göğüslerdeki kalblcr körelir.
Allah'ın âyetlerini ve kudretini inkâr eden bu kâfirler hiç yeryüzünde dolaşıp daha önceki kâfirlerin nasıl helak okluklarını görmezler mi? Böylece kendilerinin, düşünen akılları, işiten kulakları olmuş olsun. İnat ve inkârlarından vazgeçip hakka yönelsinler. Zira asıl körlük, gözlerin maddi olarak görmemesi değil, kalblerin manen göımez hale gelmesidir. [54]

47- Onlar, senden, azabın hemen indirilmesini isterler. Allah, vaadinden asla caymaz. Şüphesiz rabbinin nçzdindcki bir gün, sizin hesabınızdaki bin yıl gibidir.
Ey Muhammed, kavminin kâfir ve müşrikleri, senin, kendilerine inkârları sebeiyle vaadettiğin azabın acele gelmesini ve dünyadayken onu görmeyi isterler. Şunu iyi bilsinler ki, Allah, vaadinden asla dönmez. Dünyada kendilerine vaad edilen azabı görecekleri gibi, âhirette de hak ettikleri azaba mutlaka uğra-yacaklardır.
Âyet-i kerimede: "Rabbinin nezdindeki bir gün, sizin hesabınızdaki bin yıl gibidir." buyurulmaktadır. Allah katındaki bu günün hangi gün olduğu hakkında çeşitli izahlar yapılmıştır.
Abdullah b.Abbas'dan rivayet edilen bir görüşe göre bu günden maksat, Allah Teala'nın, gökleri ve yeri yarattığı altı günden bir gündür.
Abdullah b.Abbas ve Mücahidden nakledilen diğer bir görüşe göre bu günden maksat, âhiret günlerinden bir gündür.
Allah Teala âyetin baş tarafında, kâfirlerin, vaad edilen azabı derhal istediklerini ve Allah'ın da vaadettiği azaptan dönmeyeceğini beyan ettikten sonra Allah katındaki bir günün bir güne denk olduğunu zikretmesi şu şekilde izah edilmektedir: Kâfirler, azabın acele gelmesini istemişler, Allah Teala da bu azabın geç kalmadığını beyan etmiştir. Zira Allah Teala nezdindeki bir gün, kulların hesapladığı bir güne denktir. Bu itibarla azap geç kalmış değildir.
Yahut, kâfirler azabı istemekte fakat azabın mahiyetini bilmemektedirler. Eğer onun gerçek mahiyetini bilmiş olsalar öyle bir azabın başlarına gelmesini hiçbir şekilde istemezler. Zira azabın şiddetinden dolayı, o azabı yaşadıkları her bir gün, normal günlerinin bin günü kadar uzun gelecektir. [55]

48- Nice zalim ülkelere, önce mühlet verdim, sonra da azabımla ya-kahverdim. Dönüş ancak banadır.
Allah Teala, bu âyet-i kerimede, azabı acele isteyen müşriklere, geçmiş ümmetlere önce nasıl mühlet verdiğini fakat sonunda onları mutlaka cezalandırdığını beyan ediyor. Böylece azabın acele gelmesini istemelerinin, sonunda kendilerini pişmanlığa 'düşürmekten başka bir netice getinneyeceğini beyan ediyor. [56]

49- Ey Muhammcd, de ki: "Ey insanlar, ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım."
Ey Muhammed, seninle Allah hakkında herhangi bir bilgiye dayanmaksızın tartışan kavminin müşriklerine de ki: "Ey insanlar, ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım. Dünyada Allah'ın gazabına uğrayacağınızı, âhirette de yine onun azabına düşeceğinizi haber veriyorum. Ben, bunun dışında herhangi bir şeye sahip değilim. İstediğiniz azabı erteleme veya hemen getirme gücüne sahip değilim. [57]

50- İman edip s.alih ameller işleyenlere, onlara mağfiret ve bol rızık vardır. [58]

51- Âyetlerimiz hakkında (Peygamberi ve müminleri) acze düşürmek için koşuşanlara gelince, işte onlar cehennemliktirler.
Sizden, Allah'a ve Peygamberine iman eden ve iyi ameller işleyenlere, dünyada günahlamm affedilmesi, âhirette de güzel nzıklar vardır. Âyetlerimizi yalanlamaya, onlan hükümsüz hale getirmek için ellerinden geleni yapmaya koşuşan ve Peygamberi âciz düşüreceklerini zanneden kimselere gelince işte onlar cehennemliktirler. Onlar, kurdukları tuzaklarla insanları Kur'an'dan uzaklaştırmaya çalışırlar. Bunun cezasını ise cehenneme ginnekle çekeceklerdir. [59]

52- Biz, senden önce hiçbir Resul ve Nebi göndermedik ki, o, âyetleri okuduğu zaman, şeytan kendi arzusuyla ortaya birtakım şüpheler atmış olmasın. Fakat Allah, şeytanın soktuğu şüpheleri giderir, Allah, âyetlerini mahfuz ve muhkem kılar,. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.
Bu âyet-i kerimenin izahında, Muhammed b.Kâ'b el-Kurezî, Muhammed b.Kays, Ebu Alîye, Said b.Cübeyr, Dehhuk, Abdurrahman b.Haris ve tbn-i Abbas'dan, senedi kopuk bir şekilde "Ğaranik" hâdisesi nakledilmektedir.

"Garanik" kelimesi "Kuğu kuşları" veya "Efendi gençler" anlamına gelmektedir. Müşrikler, Resulullah (s.a.v.)in, yeni nazil olan bazı âyetleri okurken, içinde putları Över "Garanik" kelimesinin de bulunduğu bazı sözler söylediğini iddia etmişlerdir. Bu sebeple bu olaya "Ğaranik" olayı denmiştir.

Şunu hemen söyleyelim ki, iyi araştırmacı müfessirler böyle bir hadisenin meydana gelmediğini ve bu hususta nakledilen rivayetlere güvenilemeyeceğini zikretmişlerdir. •

Taberi, meydana geldiği iddia edilen bu "Garanik" hadisesini, Muhammed b.Kâ'b ve Muhammed b.Kays'dan özetle şöyle naklediyor:

Bir gün Resuluîlah (s.a.v.) Kureyş müşriklerinin çokça bulunduktan bir toplantı yerinde bulunuyordu. Orada bulunduğu sırada müşrikleri kendisinden kaçıracak herhangi bir âyetin inmesini temenni ediyordu. İşte o sırada Necm Suresi indi. Resulullah onu okudu ve "Şimdi siz, ilah olarak Lat'i, Uza'yı ve diğer üçüncüleri olan Menafi mı görüyorsunuz?[60] âyetlerine varınca Şeytan şu iki sözü araya sokuşturdu. "Bunlar yüce kuğulardır'? Bunların yani bu putların şefaatleri umulur." Resulullah farkına varmadan bu sözleri söyledi, sonra devam ederek sureyi bitirdi. Sure bitince secdeye vardı. Onunla birlikte orada bulunan herkes secde etti. Ancak Velid b.Mıığire çok ihtiyar olduğu için secde edemedi. Fakat eliyle toprak alarak alnını ona koydu. Bütün müşrikler Resulullah'ın bu sözlerinden memnun oldular ve şöyle dediler: "Biz, Allah'ın, dirilten ve öldüren, yaratan ve nzıklandıran olduğunu biliyorduk. Fakat bu ilahlarımız, Allah katında bizim için şefaatçi olacaklardır. Madem ki sen onlara da bir paye verdin, artık biz seninle beraberiz."

Akşam olunca Cebrail (a.s.) Resulullah'a geldi. Necm Suresini ona okutarak dinledi. Resulullah, Şeytan'in sokuşturduğu bu iki söze ulaşınca Cebrail (a.s.) "Ben bunları sana getirmedim." dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben, Allah'a karşı iftirada mı bulundum?" Ben, Allah'ın söylemediği bir şeyi mi söyledim?" Bunu üzerine Allah Teala şu âyetleri indirdi: "Ey Muhammed, müşrikler, sana vahyettiğimizin dışında başka şeyleri bize karşı iftira etmen için, nerdeyse seni, vahyettiğimiz akkında fitneye düşüreceklerdi. İşte o zaman seni dost edinirlerdi" "Eğer seni, azimli ve sebatlı kılmasaydık, ne-rede ise onlara az da olsa meyledecektin." "Eğer onlara biraz olsun meyletsey-din, dünya ve âhiretih azabını sana kat kat

tattırırdık. Sonra kendin için bize karşı bir yardımcı da bulamazdin.[61]
Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) devamlı üzüntülü bir halde yaşıyordu. Nihayet: "Biz senden önce hiçbir Resul ve Nebi gömedik ki, o, âyetleri okuduğu zaman, şeytan kendi arzusuyla ortaya birtakım şüpheler atmış olmasın. Fakat Allah, Seylan'ın soktuğu şüpheleri giderir. Allah, âyetlerini mahfuz ve muhkem kılar. Allah, herşeyi çok iyi bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." âyeti nazil oldu ve Resulullah (s.a.v.) üzüntüden kurtuldu ve kendisine Allah Teala tarafinda-dan gönderilen vahye şeytanın herhangi bir şey kalamayacağı bizzat Allah Teala tarafından teminat altına alınmış oldu.
Anlatılan bu "Garanik" hadisesini Habeşistan'a göç etmiş olan Müslümanlar duymuşlar ve Mekkelilerin loptan Müslüman olduklarını sanmışlar bu sebeple memleketlerine ve ailelerine dönmüşlerdir. Fakat döndükten sonra Allah Teala'nm, Şeytanın sokuşturduğu ifadeleri iptal etmesi üzerine müşriklerin tekrar dinden çıktıklarım görmüşlerdir.
Bu hadise farklı şekillerde rivayet edilmektedir. Fakat netice itibariyle hepsi de aynı sonuca varmaktadır.
Böyle bir hadisenin meydana gelmiş olamayacağını söyleyen iyi araştırmacı müfessirler, bu hususta özetle şöyle demişlerdir:
"Bu hadiseyi nakleden rivayetlerin hepsi, senedi kopuk rivayetlerdir. Senedi kopuk olan rivayetler ise sahih bîr yolla gelmemiştir. Buna rağmen, böyle bir hadisenin meydana geldiği farzedilecek olursa bu hadise şöyle olmuş olabilir: Resulullah (s.a.v) Necm suresini okurken Şeytan, müşriklerin kulağına yukarıda zikredilen o iki sözü söylemiş, müşrikler de o sözlerin, Resulullah tarafından söylendiğini sanarak Resulullah'tan memnun olmuşlar ve ona göre hareket etmişlerdir. Fakat gerçek anlaşılınca yine eski hallerine dönmüşlerdir."
Bir kısım müfessirler de bu olayın hiç gerçekleşmemiş olduğunu söylemişler ve şöyle demişlerdir. "Resulullah (s.a.v.) masumdur. Ondan böyle bir şeyin meydana gelmesi mümkün değildir. Ayrıca şu âyeti kerimeler de böyle bir olayın meydana gelemeyeceğini beyan etmektedirler. "Eğer Muhammet!, kendinden bazı şeyler uydurup da bizim söylediğimizi iddia etseydi, elbette onu kuvvetle yakalar sonra da can damarını keserdik. Hiçbiriniz de buna mani olamazdı.[62] "Batmakta olan yıldıza yemin ederim ki, arkadaşınız Muhammed, ne doğru

yoldan sapmış, ne de azmıştır; "O, kendi arzu ve nevasından konuşmaz."
"Onun her konuştuğu, Allah tarafından vahyedilen bir vahiyden başka bir şey değildir[63]"Eğer seni azimli ve sebatlı kılmasaydık, nerede ise, onlara az da olsa meyledecektin[64]
Diğer yandan, bu olay İbn-i Huzeymeye sorulduğunda o "Bu. zındıkların uydurmasıdır." demiştir.
Beyhaki ise, bu olayın sabit olmadığım söylemiş ve bunu nakledenleri tenkit etmiştir.
Abdulah b.Abbas'dan rivayet edilmiştir ki,
Resulullah (s.a.v.) Necm Suresini okuyunca secde etmiş, onunla birlikte Müslümanlar, müşrikler, Cinler ve bütün insanlar secde etmişlerdir. [65]
Görüldüğü gibi Buhari, müşrik ve Müslüman bütün insanların secde ettiklerini, Abdullah b.Abbas'tan rivayet etmiş, fakat "Ğaranik" hadisesinden bahsetmemiştir. Bu da o olayın meydana gelmediğine bir delildir.
Sonra, Resulullah (s.a.v.) putları ortadan kaldırmak için gönderilmiştir. Onlara meşruiyet tanıması hiç mümkün müdür?
Aynca, Resulullah'ın, o dönemde, Kabe'nin yanında, kalabalık bir topluluğun içinde namaz kıldırması da mümkün değildi.
Bir de müşriklerin, Resulullah'a olan düşmanlıkları had safhaya varmıştı ve bu sebeple ondan duyacakları ve neticesinin nereye varacağım bilmedikleri bir sözden dolayı hemen ona inanmaları beklenen bir şey değildi. [66]

53- Şeytanın sokuşturduğu şüpheleri, kalblerindc hastalık bulunanlara ve kalbleri katılaşanlara bir imtihan kılmak için Allah böyle yapar. Şüphesiz ki zalimler hakka karşı tam bir muhalefet içindedirler.
Allah, Şeytanın sokuşturduğu şüpheleri giderir ve âyetlerini muhkem kilar ki, Şeytanın sokuşturduğu şüphelerle kalblerinde münafıklık ve şüphe hastalığı bulunanları ve Allah'a İman etmeye karşı kalbleri katı olanları imtihan etsin. Ey Muhammed, şüphesiz ki, kavminin müşrikleri olan zalimler, Allah'ın emirlerine karşı ayrılık içindedirler ve haktan çok uzaktırlar. [67]

54- Bir de kendilerine Mim verilenlerin, Kur'an'ın, rabbin tarafından gelen bir hak olduğunu bilip ona imanetmeleri ve ona gönülden bağlanmaları içindir. Şüphesiz ki Allah, iman edenleri dosdoğru bir yola sevkeder.

Yine Allah, Şeytan'ın sokuşturduğu şüpheleri giderir ve âyetlerini muhkem kılar ki, kendilerine Allah tarafından ilim verilenler, Allah'ın indirmiş olduğu âyetlerin, rabbin tarafından gelen gerçekler olduğunu bilsinler ve onlara iman ederek gönülden bağlansınlar. Şüphesiz ki Allah, kendisine ve Peygamberine iman edenleri, Şeytanın sokuşturduğu vesveseleri iptal ederek doğru yola iletir. Böylece Şeytan'm tuzakları onlara zarar vermez. [68]

55- İnkâr edenler, kendilerine ansızın kıyamet gelineeye veya kısır bir gifrıün azabı çatmeaya kadar Kur'an'dan şüphe eder dururlar.
Âyet-i kerimede "Kısır bir gün" ifadesi geçmektedir. İkrime ve Dehhak'tan nakledilen bir görüşe göre buradaki "Kısır gün "den maksat,-kıyamet günüdür. Zira, kıyamet gününün gecesi yoktur.
Müeahid, Said b.Cübeyr, Katade ve.Ubey b.Kâ'b'dan-nakledilen diğer bir görüşe göre buradaki "Kısır gün"den maksat, Bedir savaşının yapıldığı gündür.
Bu güne “Kısır gün” denmesinin sebebi, kafirlerin ileri gelenlerinin geceye kadar bekletil mey ip, yani, akşamı göremeden öldürülmeleridir. Böylece Bedir günü onlar için gecesi olmayan kısır bir gün olmuştur,
Taberi bu son.görüşü tercih etmiş ve birinci görüşün alınması halinde âyette, münasip düşmeyen bîr tekrarın meydana geleceğini söylemiştir. Tube-ri'ye göre âyetin izahı şöyledir: "Kâfirler, kıyametin ânideirgeüp, onları, devamlı çekecekleri bir azaba sürüklemesine kadar veya onların Öldürülüp akşama kadar bekletilmeyecekler! kısır günün gelip karşılarına dikilmesine kadar. Kur'an hakkında veya Resulullahın secde etmesi hususunda yahut "Garanik" hadisesinden şüphe edip dururlar. [69]

56- O gün mülk Allah'ındır. O, yarattıkları arasında hükmedecektir. İman edip salih ameller işleyenler "Naim" cennetlerindedirler. [70]

57- İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlar ise, işte onlara hakir düşüren bîr azap vardır.
Kıyamet koptuğu zaman hükümranlık ve saltanat sadece Allah'a aittir. O gün, dünyada olduğu gibi artık kimse

hükümranlık ve saltanat iddiasında bulunamayacaktır. Allah, müminlerle kâfirler arasında hükmedecektir.
Kur'an'a ve onun getirdiği hükümlere iman edip, onun helal kıdıklanni yapıp haram kıldıklarından kaçınanlara "Naim" cennetleri vardır.
Allah'ı ve Peygamberini inkâr edenlere ve Allah'ın indirdiği kitabın âyetlerini yalanlayanlara gelince, işte onlar için, hor ve hakir düşüren cehennem azabı vardır. [71]

58- Allah yolunda hicret edip te sonra öldürülenleri veya ölenleri elbette Allah, güzel bir rızıkla rızıklandınr. Şüphesiz ki Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır. [72]

59- Elbette Allah onları, memnun kalacakları bir yere, cennete koyacaktır. Şüphesiz ki Allah, herşeyi çok İyi bilendir, yumuşak davranandır.
Allah Teala, bu âyet-i kerimede, kendi rızasına erişmek için, onun yolunda hicret eden, vatanını, çoluk çocuğunu, eş ve dostunu bırakan ve Allah'ın dinine yardım için her türiü zorluğa katlanan sonra da cihad ederken öldürülen veya herhangi bir sebeple ölen müminlere güzel nziklar vereceğini vaadediyor. Onları, razı olacakları yere yani cennete koyacağını bildiriyor.
Taberi diyor ki: "Bu âyet-i kerimenin, sahabiler hakkında nazil olduğu rivayet edilmektedir. Sahabiler, Allah yolunda ölen kişi hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Bazıları, Allah yolunda öldürülen ile ölenin aynı sevaba nail olacağını söylemişler diğerleri ise, Allah yolunda düşman tarafından öldürülenin normal bir yolla ölenden daha üstün olduğunu söylemişlerdir. Allah Teala bu Syet-i kerimeyi indirerek Allah yolunda Öldürülene de, ölene de cennette güzel nzik-lar vereceğini ve onlan razı olacakları makamlara erdireceğini bildirmiş böylece onların sevapta eşit oldukları anlaşılmış neticede, anlayış farklarından doğan tartışmalar da sona ermiştir. [73]

60- Bu, budur. Kim, kendisine yapılan zulme aynıyla mukabelede bulunur da sonra tekrar saldırıya uğrarsa, elbette Allah ona yardım edecektir. Şüphesiz Allah affedicidir, bağışlayıcıdır,
Evet, Allah yolunda hicret edip te öldürülen veya ölenler için bu mükafatlar vardır Bunun yanında Allah onlara ayrıca yardım edecktir. Zira onlar, müşrikler tarafından saldırıya uğramışlardır.

Taberi diyor ki: "Bu âyeti kerimenin, Muharrem ayının son iki gününde Müslümanlarla karşılaşan müşrikler hakkında nazil olduğu zannedilmektedir.
O zamanlarda Müslümanlar, haram ayları içinde savaşmak istemiyorlardı. Bu sebeple Müslümanlar Muharrem ayının haram ay olması sebebiyle müşriklere, kendileriyle savaşmamalarını teklif ettiler. Müşrikler bunu reddederek, Müslümanlara savaş açtılar. Müslümanlar onların saldırılarına karşı koydular. Allah da müşriklere karşı Müslümanları galip getirdi.. İşte bu olay üzerine bu âyet nazil oldu.
Dehhak, bu âyet-i kerimenin kısas've yaralamlar hakkında olduğunu ve Medine'de nazil olduğunu söylemiştir.
Âyet-i kerimenin sonunda Allah Teala'nın affedici ve bağışlayıcı sıfatlarının zikredilmesinin ve âyetin diğer bölümüyle alakası §u şekilde izah edilmiştir. Burada, kısas hakkına sahib olan kişiyi, suçlu olanı affetmeye teşvik vardır. Ayrıca bu ifade, Allah Teala'nın suçluyu her zaman cezalandıracak güce sahib olduğunu gösterir. Zira affetmek ve bağışlamak, ancak ceza verme imkân ve gücüne sahib olan kimse için söz konusudur. [74]

61- Bu böyledir. (Allah hcrşcyc kadirdir) Çünkü Allah, geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katar. Allah, herşeyi çok iyi işitendir, çok iyi görendir.
Allah, zulmedene karşı mazluma yardım eder. Zira Allah herşeye kadirdir. Onun kudretini gösteren olaylardan biri de şudur ki o, geceyi kısaltıp o süreyi gündüzün içine katar ve onu uzatır. Bazan Ua gündüzü kısaltıp gecenin içine katar ve onu uzatır. Şüphesiz ki Allah, herşeyi işitendir, herşeyi görendir. Zalimin zulmünü görüp işitir. Mazlumun uğradığı haksızlığı da görüp işitir. Sonunda herkese, layık olduğu karşılığı verir. [75]

62- Bu budur. Çünkü ilah yalnız Allah'tır. Müşriklerin odnan başka taptıkları şeyler ise bâtılın tâ kendisidir. Allah, yücedir, büyüktür.
Allah, geceyi kısaltıp gündüze katar, gündüzü de kısaltıp geceye katar. Çünkü o, gerçek olan ilahtır, hiçbir zaman benzeri ve eşi yoktur. Müşriklerin, Allah'ın dışındaki taptıkları şeyler ise bâtıl şeylerdir, herhangi bir şey yapmaktan acizdir. Allah, yüceler yücesi ve büyükler büyüğüdür. O halde ey cahiller, onu bırakıp ta herhangi bir zarar veya menfaati dokunamayacak âciz varlıklara niçin taparsınız? [76]

63- Allah'ın, gökten su indirdiğini ve onunla yeryüzünü*yemyeşil kesildiğini görmez misin? Şüphesiz ki Allah, lütfü bol olandır, her şeyden haberdardır. [77]

64- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Şüphesiz ki zengin olan sadece Allah'tır. Övülmeye layık olan da yalnız o'dur.
Ey Muhammed, görmez misin ki Allah, gökten yağmur yağdırarak su indirir O su vasıtasıyla yeryüzü bitkiler bitirerek yeşerir. Allah, bu su ile yeryüzünden çeşitli bitkiler çıkararak kullarına çokça Iütufkâr davranır. Ve bütün olanlardan haberdardır. Göklerde ve yerde ne varsa, yaratılış, kulluk ve mülkiyet bakımından sadece Allah'a aittir. Allah'ın, bunlarda hiçbir ortağı yoktur. Allah göklerde ve yerdeki ve onların dışındaki hiçbir yaratığına muhtaç değildir. Fakat onların hepsi Allah'a muhtaçtır. Allah, yarattıklarına çeşitli lütuflanndan dolayı hakkıyla övülmeye layıktır. [78]

65- Allah'ın, yerde olanları ve emriyle denizlerde seyreden gemileri hizmetinize verdiğini, emri olmadan, yere düşmesin diye göğü tuttuğunu görmez misin? Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.
Görmez misin ki Allah yeryüzünde bulunan çeşitli hayvan, bitki ve maddeleri emrinize vermiştir. Siz, onlar üzerinde dilediğiniz gibi tasarruf eder ve onların çeşitli yönlerinden faydalanırsınız. Yine gömez misiniz ki Allah, denizlerde emriyle yürüyüp giden gemileri sizin hizmetinize vermiştir. Onlarla çeşitli yönlere gider ve denizden çeşitli şeyleri çıkarırsınız. Ve yine görmez mısınız ki Allah, gökleri tutmaktadır, yere düşmelerine engel olmaktadır. Şüphesiz ki Allah, bütün bunlun yapmakla kullan için çok şefkatli ve çok merhametlidir. [79]

66- Size hayat veren sonra öldüren sonra da tekrar diriltecek olan sadece O'dur. Doğrusu insan pek nankördün
Sizleri hiç yoktan yaratıp can veren sonra eceliniz geldiğinde öldüren, kıyamette hesap vermeniz için tekrar diriltecek olan yalnız Allah'tır. Ne yazık ki insanlar, bütün bu nimetler karşısında pek nankördür. Rabblerinin nimetlerine karşı şükredecekleri yerde onu inkâr ederler veya emirlerini yerine getimnezler yahut sadece bir kısmını yerine getirirler. [80]

67- Biz her ümmete bir şeriat vermişizdir. Onlar o şeriata güre amel etmişlerdir. O halde ey Muhammcd, din hususunda onlar seninle münakaşa etmesinler. Sen, rabbine davete devam et. Şüphesiz ki sen dosdoğru bir yol üzerindesin.
Bu âyet-i kerime farklı şekillerde izah edilmiştir. Bunlardan biri, me-al'de verilen şekildir.
Taberi ise bu âyet-i kerimeyi su şekilde izah etmektedir: "Biz, her cemaat ve kavim için kurban kesmeyi emretmiş izdir. Onlar o kurbanları keserler. Müşrikler kurban kesme hususunda seninle tartışmasınlar. "Kendi kestiğinizi yiyor fakat Allah'ın öldürdüğünü yeriliyorsunuz." demesinler. Ey Muhammed, sen, ibadetlerinde ve kurban kesme hususunda, seninle tartışan müşrikleri, rabbinin emrine davet et. O davet de, sadece İslâmi usullerde kesilen hayvanların etini yemek, bunun dışmdakilerden kaçınmaktır, put ve benzeri şeylere kurban kesmekten uzak dunnaktır. Ey Muhammed, şüphesiz ki sen, yafnıış olduğun ibadetlerde dosdoğru bir yol üzerindesin.
Taberi bu âyet-i kerimenin baş tarafındaki cümleyi "Her ümmetin bir bayramı vardır." şeklinde izah edenlerin bulunduğunu ve âyeti buna göre izah ettiklerini söylemektedir. [81]

68- Yine de seninle münakaşa ederlerse "Yaptıklarınızı Allah daha iyi bilir." de. [82]

69- Allah, kıyamet günü, ihtilaf ettiğiniz hususlarda, aranızda hükmedecektir.
Ey Muhammed, eğer müşrikler seninle ibadet hususunda tartışmaya devam edecek olurlarsa onlara de ki: "Allah, sizin yaptıklarınızı da benim yaptıklarımı da çok iyi bilendir. Kıyamet gününde, tartışma konusu yaptığınız bu hususlarda Allah hükmünü adaletle verecektir. Haklıyı haksızdan ayırdedip herkese layık olduğu ceza veya mükâfatı verecektir. [83]

70- Allah'ın gökte ve yerde olanları bildiğini bilmez misin? Şüphesiz ki bu, Lcvh-i Mahfuz'da sabittir. Gerçekten bu ona pek kolaydır.
Allah Teala bu âyet-i kerimede, yarattıklarını çok iyi bildiğini, ilminin, göklerde ve yerde bulunan herşeyi kuşattığını, göklerde ve yerde bulunanlardan zerre kadar bir şeyin dahi onun ilminin dışında bulunamayacağını ve bütün kâinatı daha

yaratmadan önce bildiğini ve herşeyi levh-i mahfuzda yazdığını beyan etmektedir.
Alluh Teala'nın, bütün mevcudatı daha meydana gelmeden evvel bildiği ve onlan levh-i mahfuzda tespit ettiği hususunda bir Hadis-i Şerifte şöyle buyu ruluyor:
"Allah, gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene önce, yaratıkların miktarını yazmıştır. O zaman Allah'ın arşı su üzerindeydi. [84]

71- Müşrikler, Allah'tan başka öyle şeylere taparlar ki, Allah onların ilah olduklarına dair hiçbir delil indirmemiştir. Kendilerinin de bu hususta hiçbir bilgileri yoktur. Zalimlerin asla yardımcısı olmaz.
Müşrikler, Allah'ı bırakıp onun dışındaki birtakım varlıklara taparlar. Bunların, tapılacak ilahlar olabileceklerine dair Allah, gökten bir kitap indirmemiştir. Müşriklerin de taptıkları şeylerin ilah oldukları hususunda herhangi bir bilgileri yoktur. O halde neye dayanarak bir kısım putlara taparlar? Böylece cehenneme girmeyi hak ederek kendi kendilerine zulmetmiş olurlar. Şunu iyi bilsinler ki, kıyamet gününde zalimlerin hiçbir yardımcıları yoktur. Onları, Allah'ın azabından kimse kurtaramayacaktır. [85]

72- Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğu zaman, kafirlerin yüzlerinden inkârlarını anlarsın. Neredeyse kendilerine âyetlerimizi okuyanlara saldıracak olurlar. Ey Muhammcd, de ki: "Size bundan daha kötü bir şey haber vereyim mi? Ateştir." Allah onu kâfirlere vaadetmiştir. O ne kötü bir dönüş yeridir.
Kendilerine hiçbir delil vermediğimiz halde, bizi bırakıp birtakım putlara tapan müşriklere, apaçık olan âyetlerimiz okunduğu zaman, Ey Muhammed, sen, o kâfirlerin yüzünde', karşı çıkma belirtileri görürsün. Onlar, öfkelerinden dolayı, neredeyse kendilerine âyetlerimizi okuyanlara saldıracak ve onlara engel olacak olurlar..
Ey Muhammed, sen onlara de ki: "Ben size, sizleri Öfkelendiren bu âyetleri okuyanlardan daha şiddetlisini haber vereyim mi? O ateştir. Allah, o ateşi kâfirlere vaadetmiştir. O, ne kötü varılacak yerdir. [86]

73- Ey insanlar, size bir misal verildi. Dinleyin onu: Sizin, Allah'tan başka taptıklarınız tek bir sinek dahi yaratamazlar. Hatta bir araya gelip yardımlaşsalar bile. Şayet sinek onlardan

birşey kapacak olsa, bunu ondan kurtaramazlar. Heyhat! İsteyen de âciz, istenen de!
Ey insanlar, Allah'ı bırakıp bir takım putlara tapan cahil müşriklerin taptıkları şeylere bir misal verildi. Onu dinleyin:
Ey müşrikler, sizin, Allah'ı bırakıp tapmış olduğunuz put ve benzeri varlıklar, tek bir sineği dahi yaratamazlar. O taptığınız şeylerin hepsi bir araya toplansalar bile, bunu yapamazlar. Onların, herhangi bir sineği bile yaratmaları şöyle dursun, sinek, Tonhmn önüne konan şeylerden bir parça alıp kaçsa o kaçırılan şeyi dahi sinekten geri alamazlar. Bu durumda, kaçırılanı geri alması istenen putlar da âcizdir, yakalanması istenen sinekler de âcizdir.
Ey müşrikler, o halde herşeyi yoktan var eden Allah'ı bırakıp ta bu tür âciz varlıklara nasıl taparsınız?
Taberi bu âyet-i kerimenin baş tarafını şu şekilde izah etmekdedir: "Ey insanlar, müşrikler putları bana denk tuttular, onlan bana emsal gösterdiler. Bana ortak koştukları putların halini bir dinleyin" Ey müşrikler, Allah'ın dışında tapmış olduğunuz putlar, tek bir sineği dahi yaratamazlar... [87]

74- Onlar, Allah'ı hakkıyla bilemediler. Şüphesiz ki Allah, mutlak kuvvet sahibidir, her şeye galiptir.
Müşrikler, Allah'ı bırakıp ta, sineklere karşı dahi kendilerini savunamayan putlara tapmakla Allah'ı hakkıyla takdir edemediler. Onun yüceliğini bilemediler. Şüphesiz ki Allah, mutlak kuvvet sahibidir. Dilediği büyük veya küçük şeyleri yaratır. Herşeye galiptir, hiçbirşey ona güç yetiremez. O halde ey.müşrikler, tek bir sineği dahi yaratmaktan âciz olan ve ona karşı kendisini de savunamayan putları, mutlak kuvvet ve kudret sahibi olan Allah'a nasıl eşit tutarsınız?
Peygamber efendimiz, Allah Teala'mn, bir Hadis-i Kudsîde şöyle buyurduğunu beyan ediyor:
"Benim yaratmam gibi herhangi bir şeyi yaratmaya kalkandan daha zalim kim olabilir? Bir zerrecik yaratsınlar veya bir (arpa) tanesi yaratsınlar da görelim. [88]

75- Allah, Meleklerden ve insanlardan elçiler seçer. Şüphesiz ki Allah, herşeyi çok iyi işitendir, çok iyi görendir. [89]

76- O, onların geçmişini ve geleceğini bilir. Bütün işler sonunda sadece Allah'a döndürülür.

Allah, Cebrail, Mikail gibi Meleklerden de elçiler seçip Peygamberlerine gönderir. Muhammed gibi insanlardan da elçiler seçer ve insanlara gönderir. Şüphesiz ki Allah, her şeyi çok iyi işitendir ve çok iyi görendir. Allah, elçi olarak gönderdiği Meleklerinin de, Peygamberlerinin de geçmişlerini ve geleceklerini çok iyi bilmektedir. Onlar, Allah'ın emrine muhalif hareket etmezler. Bütün işler sonunda Allah'a döner. Allah, kullarını ona göre cezalandıracak veya mükâfatı andıracaktır.
Müşikler "...Kur'an aramızda Muhammed'e mi indirildi? [90]demişlerdir. Allah Teala bu ve benzeri âyetlerle onlara cevap vermekle ve dilediğini Peygamber seçmekte serbest olduğunu bildirmektedir. [91]

77- Ey iman edenler, rüku edin, secdeye varın, rabbinize ibadet edin ve hayır işleyin ki, kurtuluşa eresiniz.
Ey iman edenler, namazlarınızda Allah'a rüku edin, ona secde edin. Rab-binize itaat ile kulluk edin. Size emrettiği hayır işlerini yapın ki kurtuluşa ermiş olasınız. [92]

78- Allah yolunda hakkıyla cihad edin. O, (dini için) sizi seçti. Atanız ibrahim'in dininde olduğu gibi si/,c de dininiz İslâm'da bir güçlük yüklcmc-di. Daha önce de bu Kur'an'da sizi "Müslümanlar" dîye o isimlendirdi. Böylece Peygamber size şahit olsun, siz de bütün insanlara şahit olasınız. Namazınızı dosdoğru kılın, zekâtınızı verin ve Allah'a samimiyetle bağla-nın. Sizin dostunuz O'dur. O ne güzel dosttur, ne güzel yardımcıdır.
Allah Teala bu âyet-i kerimede birkaç hususu bir arada zikretmiştir. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:
"Allah yolunda hakkıyla cihad edin." Allah yolunda hakkıyla cihad etmek, kişinin, bu yolda bütün gücüyle mücadele vermesidir. Malıyla, canıyla ve diliyle İslâmı savunması, kâfirlere karşı durmasıdır."
İbn-i Cüreyc, Abdullah b.Abbas'ın bu âyet-i kerimeyi "Allah yolunda kınayanın kınamasından korkmayın." şeklinde izah ettiğini rivayet etmişse de Ta-beit âyetin, bilinen manâsıyla Cihadı kastettiğini söylemiştir.
"Allah sizi, dini için seçti." Allah, siz Muhammed ümmetini, İslam dini için seçti. Düşmanlarına karşı savaşmak için tercih etti." Bu ifadeden, Muhammed ümmetinin diğer ümmetlerden daha üstün olduğu anlaşılmaktadır.

"Atanız İbrahim'in dininde olduğu gibi, size de dininiz İslam'da bir güçlük yüklemedi." Sizlere, dini ibadetlerinizde, gücünüzün yetmediği bir şeyi yük-lemedi. Bu ifade İslâm dininde bir zorluğun olmadığını ortaya koymaktadır. Bütün mükellefiyetler, kul'un gücünün yetmemesi halinde ya hafifletilmiş veya ta-mamen ortadan kaldırılmıştır. Su bulamayanın teyemmüm etmesi, seferi olanın namazı iki rekat kılması, yine yolculuk sırasında orucun tutulmayabilmesi, kişinin zekat verecek malının elinden çıkması halinde, zekat mükellefiyetinin düş-mesi, bu çeşit kolaylıklara birer misaldir.

Ayrıca İslâm'ın emirlerine karşı gelenin tekrar hakka yönelmesi için yollar kolaylaştırılmış, bazı günahlara tevbe ile bazılarına keffaretle, bazılarına da kısasın icra edilmesiyle affedilme yolu açılmıştır. Bütün bunlar birer kolaylıktır.

"Daha önce de bu Kur'an'da sizi 'Müslümalar1 diye Allah isimlendirdi." Ey, Muhammed'e iman eden müminler, Kur'an'dan önce indirilen semavi kitaplarda da, bu Kur'an'da da size Müslüman' adını veren Allah'tır. Kâfirlerin ise başka isimler takmaya hakları yoktur.

"Allah sizi seçti ki, böylece Peygamber size şahit olsun, siz de bütün insanlara şahit olasınız." Ey müminler, Allah sizi seçip size 'Müslüman' adını verdi ki, kıyamet gününde Muhammed, Allah'ın kendisine gönderdiği dini tebliğ ettiğine dair size şahit, olsun. Sizler de Kur'an'dan Öğrendiğinize güre, bütün Peygamberlerin, kendilerine gönderilen dinlerini ümmetlerine tebliğ ettiklerine dair şahit olasınız. Böylece kimse suçluluktan kurtulmak için mazeret buiama-sın.

"Namazlarınızı dosdoğru kılın, zekâtınızı verin ve Allah'a samimiyetle bağlanın." Allah'ın sizi seçmesi ve bütün ümmetlere şahit kılması nimetleri karşılığında ona şükredin, namazınızı dosdoğru kılın, Allah'ın size verdiği mallardan, fakirlerin hakkı olan zekâtı verin ve bütün işlerinizde Allah'a güvenin; Zira sizi muhafaza eden dostunuz O'dur. O, ne güzel dost ve ne güzel yardımcıdır! [93]